

"Vječno žalosni smijeh" Ivana Raosa kao pikarski roman

Dobrović, Natalia

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:696184>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Natalia Dobrović

„Vječno žalosni smijeh“ Ivana Raosa kao pikarski
roman

(Završni rad)

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Natalia Dobrović

Matični broj: 0009079588

„Vječno žalosni smijeh“ Ivana Raosa kao pikarski
roman

(Završni rad)

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc. Sanja Tadić- Šokac

Rijeka, 1. rujna 2023.

„Vječno žalosni smijeh“ by I. Raos as a picaresque
novel

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova „*Vječno žalosni smijeh*“ Ivana Raosa kao *pikarski roman* izradila samostalno pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Sanje Tadić- Šokac.

U radu sam koristila literaturu koja je navedena na kraju završnog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Natalia Dobrović

Potpis

Sažetak

Vječno žalosni smijeh je autobiografska trilogija Ivana Raosa. Sastoji se od tri romana naziva *Vječno nasmijano nebo*, *Žalosni gospin vrt* i *Smijeh izgubljenih djevojaka*. Sva tri dijela trilogije imaju karakteristike pikarskog romana. Ivan od prvog do trećeg romana izraste u pravi lik pikara. Prikazan je pikarski roman i trilogija *Vječno žalosni smijeh* prikazana kroz svih deset karakteristika pikarskog romana.

KLJUČNE RIJEČI: pikaro, pikarski roman, Ivan Raos, *Vječno žalosni smijeh*

Sadržaj

UVOD	7
PIKARSKI ROMAN.....	8
IVAN RAOS	8
VJEČNO ŽALOSNI OSMIJEH.....	9
-JEZIK I STIL	11
-ŠEST PUČKOŠKOLSKIH ZADAĆA	12
KARAKTERISTIKE PIKARSKOG ROMANA U TRILOGIJI VJEČNO ŽALOSNI SMIJEH	13
-PREUDOAUTOBIOGRAFSKA PERSPEKTIVA	13
-JEDNOSTRANOST GLEDIŠTA	14
-PANORAMSKI PREGLED DRUŠTVA I TIPOVA U DRUŠTVU	16
-ULOGA FORTUNE U PIKARSKOM ROMANU	18
-KAOTIČAN SVIJET PIKARSKOG ROMANA.....	19
-LIK PIKARA	20
-OBITELJ PIKARA	22
-EDUKACIJA.....	23
-TOPOS THETRUM MUNDI- DOŽIVLJAVANJE SVIJETA KAO POZORNICE, A PIKARA KAO GLUMCA NA POZORNICI ŽIVOTA.....	24
-NAČIN ČITANJA PIKARSKIH ROMANA- IZAZOV ZA ČITATELJA.....	25
ZAKLJUČAK	27
LITERATURA.....	28

UVOD

U ovom radu pozabavit ću se trilogijom Ivana Raosa *Vječno žalosni smijeh*. Romani koji čine ovu trilogiju su *Vječno nasmijano nebo* (*Kronika moga djetinjstva*), *Žalostan gospin vrt* (*Kronika moga dječastva*) i *Smijeh izgubljenih djevojaka* (*Kronika moga mladenaštva*).

Cilj ovoga rada neće biti samo predstaviti ove romane, nego ih predstaviti kao pikarske romane. Prepoznat ću i analizirati elemente pikarskog romana i lika pikara u sva tri dijela trilogije. Svaki dio trilogije povezan je s jednim dijelom autorova života.

Na početku ću reći nešto općenito o žanru pikarskog romana. Zatim ću predstaviti autora i trilogiju. Potom ću dublje razjasniti karakteristike pikarskog romana i kasnije ih primijeniti na sva tri dijela trilogije.

PIKARSKI ROMAN

Pikarski roman je vrsta romana koja je nastala u takozvanom zlatnom vijeku španjolske književnosti. Sam naziv mu dolazi od španjolske riječi *picaro* koja ima više značenja; lažljivac, čovjek niska podrijetla. Fabula se gradi kroz lik pikara, koji je glavni junak. Humorom i satirom prikazuju se njegove pustolovine, a da se pritom ne uljepšava stvarnost. Junaci prvih pikarskih romana bili su ljudi sa rubnih društvenih položaja. Prvim se pikarskim romanom smatra djelo nepoznatog autora *Lazarillo de Tormes*. Opisuju se zgone pikara Lazara. On sadrži sve odlike pikarskoga romana, po kakvima kasnije piše i Raos.

IVAN RAOS

Ivan Raos rodio se u Medovu Docu, pokraj Imotskog 1921. godine. Pohađao je pučku školu u Grabovcu, gdje je završio pet razreda. Gimnaziju je završio u Splitu. Radio je kao lektor, korektor, tehnički urednik i na kraju postao književnik. Pisao je pjesme, pjesme u prozi, romane, novele i drame. Prozu je pisao najviše od svega. Objavljivao je i brojne osvrte, putopise, članke, kozerije, turističke vodiče, umjetničke i kulturnopovijesne monografije o hrvatskim krajevima i gardovima, često ih potpisujući samo inicijalima i pseudonimima.¹ Zasigurno su najpoznatija njegova prozna djela *Vječno nasmijano nebo* (1957.), *Žalosni gospin vrt* (1962.), *Smijeh izgubljenih djevojaka* (1965.), te *Prosjaci i sinovi* (1971.).

Većinu sitnica i detalja iz njegovog života saznajemo upravo iz trilogije *Vječno žalosni smijeh*, jer je trilogija autobiografska te se u njoj javljaju stvarni ljudi i događaji.

Za roman *Vječno nasmijano nebo* Raos je dobio nagradu *Matice hrvatske*, jedinu u njegovoj karijeri. Iako je roman napisan 1948., Raos ga nije uspio objaviti sve do skoro deset godina kasnije.

Raos je umro 1987. od posljedica moždanog udara. Sahranjen je, naravno, u Medovu Docu.

Od srpnja 1994. na dan Raosove smrti, u Medovu Docu održavaju se „Raosovi dani“ .²

¹ A. Lederer, Ivan Raos, Meandar, 1998. str. 14.

² A. Lederer, Ivan Raos, Meandar, 1998. str. 14.

VJEČNO ŽALOSNI OSMIJEH

Ova trilogija pisana je autobiografski. Ime trilogije sastavljeno je od prve riječi naslova pojedinih dijelova (*Vječno nasmijano nebo, Žalosni gospin vrt i Osmijeh izgubljenih djevojaka*). Raos je u razgovoru s Vlatkom Pavletićem rekao ... *u sva su tri romana zaista stvarni događaji i ljudi, ljudi koji su ušli u kronike čak pod svojim pravim imenima.*³ Sve što je zabilježeno u ovim romanima, ili barem većina, zaista se dogodilo. Ova trilogija jasno nam prikazuje glavnog lika upravo kao Raosa. Radnja obuhvaća razdoblje od dvadesetak godina.

Po žanrovskom određenju ova trilogija je autobiografska kronika. To možemo i zaključiti i iz samih podnaslova koje daje Raos. Sastoji se od 180 poglavlja podijeljenih na tri romana. Kompozicija je ista u sva tri romana. Poglavlja se nižu kronološki. Prikazuju autorov život ispričan iz njegove vlastite perspektive. Pratimo njegovo odrastanje u različitim okruženjima u kojima se nalazi tokom života.

Prvi dio trilogije zove se *Vječno nasmijano nebo*. Taj roman obuhvaća autorovo najranije

Kao što je već rečeno, roman je autobiografski. Zadovoljava sve kriterije autobiografskog romana. Iako je u vrijeme kad je roman izašao autobiografski oblik imao nepovoljniji recepcijski kontekst⁴. Dakle, glavni je lik naravno Ivan Raos. Likovi su također većinom uvedeni svojim pravim imenom i prezimenom. Pripovijeda se iz perspektive Raosa u najranijim godinama njegova života, dakako u prvom licu. Podnaslov djela je *Kronika moga djetinjstva*, što nam ukazuje upravo na koji se dio njegova života roman odnosi. Možemo zaključiti da je pripovjedač infantilni. Da je pripovjedač dijete možemo zaključiti jer autor koristi jednostavnije rečenice kojima opisuje svijet kroz dječje oči: *Ja se ničega na svijetu ne bojim osim Cigana. Baka kaže da kradu djecu, odsijeku im ruke, povade im oči i odrežu uši, a onda na njih, ubogaljene i kljakave, prose.*⁵

Takvi dječji opisi omogućuju nam realističnije prikaze, bez uljepšavanja, a također dodaju i notu humora. No također Raosov pripovjedač nije odvojen od svijeta odraslih, što proizlazi iz miljea u kojem mali Ivan odrasta, gdje djeca od prvog dana sudjeluju u svijetu odraslih- s djecom se u Imotskom razgovara kao s odraslima⁶

³ V. Pavletić, *misaono osjećanje mjesta*, Zagreb, NZMH, 1995. str. 166.

⁴ A. Lederer, *Ivan Raos*, Meandar, 1998. str. 135.

⁵ I. Raos, *Vječno žalosni osmijeh*, Zagreb, Matica hrvatska, 1965, str.28

⁶ A. Lederer, *Ivan Raos*, Meandar, 1998. str. 137.

U ovoj trilogiji možemo naići na tragove društvene kritike, slike običaja i mentaliteta, te pokušaj da se obnovi tradicija društvenog romana.⁷

Roman *Vječno nasmijano nebo* započinje sa šest pučkoškolskih zadaća, o kojima ću govoriti malo kasnije. Nadalje, roman se sastoji od kratkih poglavlja u kojima se opisuju svakodnevni događaji iz njegova djetinjstva. Naslovi tih poglavlja često su ili kratak opis onoga što će se dogoditi ili nazivi nekih blagdana i bitnih dana u godini. Tako nailazimo na naslove *Cvjetnica*, *Veliki petak*, *Mrtvi dan*, ali i s druge strane *Pop koji srče sirova jaja*, *Sjena*, *Naša Čatrnja* i slični. Također su portretirani brojni likovi iz Medova Docca i okolice. Pisac je sam jednom prilikom rekao da je ovaj roman tip sredozemnog romana-poglavlja.⁸ Kroz roman se prati kako je Raosa njegovo selo i okolina izgradilo. Jednom je i sam rekao da je poslije sebe sama najbolje poznao svoje ljude i svoj zavičaj.⁹ Možemo zaključiti da je pisao o onome što najbolje zna. Roman završava tako da mladi Raos napušta svoje selo i odlazi u samostan u Split. U zadnjem poglavlju koje se zove *Nikad više* mali Raos se emotivno oprašta od svojeg sretnog mjesta: (...) *Nikad više večer posutih ognjištem i guslama, sijelima i igrama, večeri u „gangi“ propijevanih.* (...) ¹⁰ Roman *Vječno nasmijano nebo* istovremeno je i roman lika i roman prostora, upravo prostora Imotske krajine.

Drugi dio trilogije *Žalosni gospin vrt* opisuje događaje iz sjemeništa. Počinje poglavljem naziva *Takvo nešto... Takvo nešto...* u kojem opisuje novu okolinu u kojoj se nalazi: *Zgrada kakve Bog ni svijet nisu vidjeli. Dugačka čitavu ulicu, pa još jednu sa strane, dugačka kao od moje kuće do crkve u Medovdocu, dugačka kao najduži dernek, tiha kao najtiša jama i žalosna kao crna misa u kišovito jesenje jutro.*

*Prozori u prizemlju okovani, a između njih i ulice hodnik, pa zid, pa pločnik, i sve to putuje uz čitavu zgradu... Bože vrti mi se od tolikih pruga, i od Strinića auta k tome... od vožnje i vrućin, od brda koja su projurila pokraj mene, od tuge što sam od svoj vječno nasmijanog neba otišao u ljude*¹¹.

Žalosni gospin vrt pisan je na isti način kao i *Vječno nasmijano nebo*, dakle vrijeme od prvog do šestog razreda i praznici. Često koristi biblijske metafore, s obzirom na promjenu okoline. Prisutan je i osjećaj straha, Raos se boji da se ne bi vratio u selo i u siromaštvo. On se često

⁷ M. Brkić, mudrac iza maske smijeha, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010. str. 117.

⁸ V. Pavletić, Misaono osjećanje mjesta, Zagreb, NZMH, 1995. str. 160.

⁹ V. Pavletić, Misaono osjećanje mjesta, Zagreb, NZMH, 1995. str. 223.

¹⁰ I. Raos, Vječno žalosni osmijeh, Zagreb, Matica hrvatska, 1965. str. 241.

¹¹ I. Raos, Vječno žalosni osmijeh, Zagreb, matica hrvatska, 1965. str. 245.

osjeća usamljeno i tužno. Uz ostale strahove prati ga strah i probuđenog erosa, to jest krivnje zbog tjelesnog nagona. Završava tako što Raosa izbace iz sjemeništa. Ovaj roman mnogo je mračniji od prvog. Likovi su hladni prema Raosu, sve je drugačije od njegovog Medova doca. Raos spoznaje klasne razlike, koje u djetinjstvu nije doživljavao.

Treći dio trilogije naziva se *Smijeh izgubljenih djevojaka*. Radnja ovoga romana odvija se do početka Drugog svjetskog rata u Splitu. Raos nam u ovom romanu približava život najnižeg društvenog sloja u Splitu. Javljaju se likovi prostitutki, ridikula i boema. Ovaj roman je moderna hrvatska inačica oblika pikarskog romana ¹²

-JEZIK I STIL

Raos pripovijeda vrlo razumljivo, ali detaljno. Stil je jednostavan pa je su djela laka za čitanje. Romani su pisani ikavicom, što je logično za imotsku krajinu. Također mnogo je riječi i izraza iz toga kraja. Najzanimljivije od svega je to koliko Raos ubacuje poslovice u tekst. Na početku su te poslovice djetinjaste i one koje je čuo od odraslih iz svoje okoline. Kasnije kroz druga dva romana one postaju intelektualnije. Dijalozi i monolozi vrve poslovicama. Na primjer u poglavlju *Mala Marija Viculinova* Raos se na kraju doslovno razbacuje poslovicama: Neka tuđa tava gori. I ćorava koka nađe zrno. Bolje je situ spavati, nego gladnu kopati. Tuđe kradi, a svojim se diči. Nestao vragu posla, pa jariće krsti.¹³ Većina poglavlja u romanu puni su poslovice.

Ova djela jednostavna su za čitanje zbog jednostavnosti stila. Pisano je dijalektom koji likovi pričaju, te ikavicom. Sadrži opisivanje, pripovijedanje, dijaloge i monologe. Vrlo detaljno opisuje prostore i krajolik u kojima se nalazi:

Nova je kuća na dva boja. U prizemlju: slijeva kuhinja, iza nje sobica, u sredini zahod, a s desna župni ured. U zahodu, koji se nalazi pod stepenicama, smještene su dvije kamenice, a u njima župnikovo ulje i ono za vječno svijetlo. Na katu su tri velike sobe, naime dvije male i jedna velika, ali meni su i one male kao kuća ili gumno. Na prostranom tavanu suši se grožđe i pršuti. A okolo po svim kutovima svega blaga božjega: krpetina, knjižurina, vratnica, okova, prozorskih okvira, svijećnjaka, jezičak od zvona, nekoliko porazbijanih klepki, pljesnivih

¹² A. Lederer, Ivan Raos, Meandar, 1998. str. 159.

¹³ I. Raos, Vječno žalosni osmijeh, Zagreb, Matica hrvatska, 1965. str. 30.

kartona, stotinu biskupskih okružnica i poslužnica, pobožnih knjižica i pisama. Bilo je to mjesto nepresušnih radosti. ¹⁴

Također tako detaljno opisuje i ljude.

Već sam spomenula da je upravo roman Vječno nasmijano nebo donio Raosu nagradu, ali zanimljivo je to zašto je tako dugo trebalo da se objavi. Naime ovaj je rukopis devet godina bio odbijan od strane nakladnika.

-ŠEST PUČKOŠKOLSKIH ZADAĆA

Raos roman započinje poglavljem koje se naziva *Umjesto predgovora šest pučkoškolskih zadaća*, i upravo to i je. To je zapravo šest nepisмениh sastava koje je napisao Raos. Ne poštuje se pravilo pisanja malog i velikog slova, pišu se riječi spojeno koje se tako ne bi trebale pisati, te se ne poštuje interpunkcija. Opisuje svoj zavičaj, te ljude koji ga okružuju i na kraju svoj prvi doživljaj. Naslovi sastavaka upućuju točno na to o čemu se radi u njemu. Tako imamo sastave: *Moje selo, Moj otac, Moja majka, Moj did, Moja baka, Moj prvi doživljaj.*

Prvi sastav moje selo je ujedno i locus Medov Dolac:

moje je selo Medovdolac. Ono je puno ubavo I kršno. Mi djeca Idemo u spuže kadse nebo Razgali. U mom selu Ima puno. kamenja i stina Imamo i Popa. u Mom selu nema škole stoga idem ugrabovac. naš pop Jide sirova jaja imamo i Ružu džajinu ova uvijek gleda unebo. imamo I miju Šćurlinaon mumlja i plaši nas dicu pojide dva kila manistre i jopet mumlja. Moj did je Izgrabovca on ima, vole i orenan, plug i Brana seljaku je hrana. Ima veći sela nego Moje. U mom selu Ima dosta cura. Kad padne snig neiđemo uškolu Nego se tocilamo i gradimo čovika od sniga. Javolim moje selo Bogga poživijo ioće akobogda. ¹⁵

¹⁴ I. Raos, Vječno žalosni smijeh, Zagreb, Matica hrvatska, 1965. str. 11.

¹⁵ I. Raos, Vječno nasmijano nebo, Vinkovci, Riječ, 1997. str. 17.

KARAKTERISTIKE PIKARSKOG ROMANA U TRILOGIJI VJEČNO ŽALOSNI SMIJEH

-PREUDOAUTOBIOGRAFSKA PERSPEKTIVA

Pikarski roman gotovo uvijek ima oblik uokvirene pripovijesti u kojoj odrasli narator priča događaje iz vlastitog života.¹⁶ Pikarski romani najčešće su pisani u prvom licu, iako to ne treba uvijek biti tako. Autor prepričava događaje kronološki. Namjera je da čitatelj počne suosjećati i simpatizirati naratora.

Kao što sam već rekla, ovi romani su po svim odlikama, autobiografski. Radnja ovog romana smješta se u Medov Dolac. Pripovijedana je u prvom licu. Pripovijedaju se pripovijesti iz piščeva života, koje su u malim poglavljima, te su uokvirena u cjelinu. U romanu su događaji poredani kronološki, iako je svako poglavlje zasebno odvojena cjelina, sa svojom pričom. Čitatelj vjeruje ispričanome, te simpatizira maloga Raosa. Njegove su priče realne, ali i humoristične pa su na taj način i lake za čitanje i uvjerljive. Pošto je Raos pisao vrlo jednostavnim stilom, na taj način roman je otvoren i široj publici. Pikarski roman gotovo uvijek ima oblik uokvirene pripovijesti u kojoj odrasli narator priča događaje iz vlastitog života¹⁷. Raos u Vječno nasmijanom nebu prepričava događaje od svoja najranijeg sjećanja. Tako na početku kaže: (...) *da se toga ja ne sjećam samo zato što sam bio mali- još nisam ni prohodao. A meni se opet čini da sam oduvijek hodao . Bože moj, kako je to moralo biti davno! Skoro su mi tri godine.*¹⁸

Roman *Žalosni gospin vrt* je također autobiografski i pisan u prvom licu. Radnja se seli u sjemenište. Promjenom okoline, mijenjaju se i likovi koje Ivan susreće. Osjeti se promjena od djeteta do dječaka. Također se i on mijenja kao lik. Osjeća se promjena od infantilnog pripovjedača prema odraslijem djetetu. Odmah u prvom poglavlju vidimo kako je on tužan što se morao rastati od svojeg rodnog mjesta i svoga doma: *Bože, kako je teško u ovoj tuđoj samoći, kako je nevaljalo ovo bogatstvo, kako je bljutavo ovo meso i manistra- kako bih se sada najeo pure, svoje vesele pure iz zajedničke zdjele, iz koje s nama i mačka jede... kako*

¹⁶ M. Brkić, *Mudraci iza maske smijeha*, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010. str.28.

¹⁷ M. Brkić, *Mudraci iza maske smijeha*, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010. str. 28.

¹⁸ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965. str.

je ljepša zajednička postelja, na kojoj su samo daske i slamarica, koliko su te daske mekše od ovih žica koje treskaju...

*Vratite mi moja brda, moje klepke, moje ovce, moje kamenje... moje medovačko zvono!*¹⁹

Kao i prva dva romana, i roman *smijeh izgubljenih djevojaka* je autobiografski i pisan u 1. licu. Radnja se odvija kronološki kao i u prva dva romana. Pripovijedanje se razlikuje od prva dva romana samo u tome što je Ivan odrasliji i koristi kompleksnije riječi i pomalo mijenja način pripovijedanja za razliku od onoga kad je bio dijete i mladi dječak.

-JEDNOSTRANOST GLEDIŠTA

Pikaro je uvijek aktivni sudionik djela. Svi elementi romana prikazani su kroz jedno gledište, gledište naratora djela. Koji god događaj da se dogodi u priči, narator je uvijek uključen u radnju, nikada nije pasivni promatrač.

Svaka dogodovština koju Raos pripovijeda u prvom romanu, ističe njega kao glavnog sudionika u radnji. Ovdje možemo uočiti karakteristiku jednostranosti gledišta. Svi događaji prikazani su samo i isključivo kroz gledište pikara. On drži na okupu građu djela, jer se svi događaji i likovi u romanu vrte oko njega. On je narator, koji sudjeluje u djelu. Nikad nije pasivni promatrač djela. Imamo puno priča s njegovim dogodovštinama: s prvog dana škole, kad je išao sam po mraku da bi prebrodio strah, kad se razbolio, i svi su ti događaji ispričani iz njegove perspektive, perspektive djeteta, te mi sve te priče proživljavamo s njim. Imamo primjer kako opisuje školu prvi dan odlaska: *Škola inače ugodno miriše. Kao popov tavan. Najviše mi se sviđa pod pun mišjih rupa, gnijezda mišjeg mirisa. I klipe mi se sviđaju. Samo se uvučesh i sjedneš. Kad bi čovjek bio bogat, pa jednu dvije namjestio u kući! Svaka je na dva mjesta provrćena. Učitelj kaže da ćemo tu dogodine stavljati bočice tinte.*²⁰

Ponovno je prisutna jednostranost gledišta i u drugom dijelu trilogije. Ponovno je Ivan taj koji je i narator i sudionik je u svim situacijama. No promjenom sredine mijenja se i način njegova pripovijedanja. Njegov vokabular se širi i nerijetko koristi biblijske metafore. Sve što pripovijeda moramo mu vjerovati jer je on jedini pripovjedač. Možemo spomenuti primjer kada

¹⁹ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 19.-20.

²⁰ I. Raos, *Vječno nasmijano nebo*, Riječ, Vinkovci, 1997. str. 156.

prepričava što se radilo u sjemeništu dok su svi bili bolesni i kako je počeo pisati roman: *I tako ja, batkane moj, napisah roman na sto i dvadeset stranica, istiniti kršćanski roman o moći svetoga zaklinjanja i svetog glogova štapa.*

*Svi mi se u bolnici dive, i tako...*²¹

Također, ova karakteristika se može vidjeti i u epizodi kada su Raosa prozvali „Newton“ : *Mjesecima sam bio sretan. Ta o meni se govorilo, i ne samo u mome, nego u svim razredima, i svi su se smijali, i profesori i starješine.*²²

Svi su događaji i u romanu *smijeh izgubljenih djevojaka* opisani kroz pripovjedačeve oči. On nam opisuje svijet oko sebe i što se u njemu događa. Odmah na početku Ivan prepričava kako se vraća u vanjski svijet nakon što biva zatvoren u sjemenište godinama. *Sve je kao nekad, sve je kao jučer. I zid, i tuga. I ja do zida. I kao nekad gledam preko njega, ali ne više u opaki i zastrašujući „Svijet“ nego iz toga „Svijeta“ - koji više ričući lav, nego duga prašnjava cesta- u cvjetne lijehe i zelenilo žalosnog Gospina vrta, u kojem danas neki drugi osamljeni prvaš vodi turobne razgovore s malim Isusom, dok sto i osamdeset pri koži ošišanih naganja loptu, a stariji prefekt stražari nad svim kao znamenje neko, okrutno, apokaliptično.*²³No u ovom romanu imamo i iznimku, za razliku od prva dva. Pojavljuju se pisma koja pripovjedač dobiva i tako se odmiče od karakteristike jednostranosti gledišta jer iz pisama iščitavamo tuđe riječi.

-LINEARNA KOMPOZICIJA ROMANA

Pikarski roman karakterizira epizodičnost. Nižu se uzbudljive i nevjerojatne priče koje povezuje glavni lik. Zbog toga nailazimo na priče u priči koje mogu imati svoj nastavak kasnije ili mogu biti nedovršene.

Roman *Vječno nasmijano nebo* ima linearnu kompoziciju prožetu epizodama. Raos niže poglavlja koja su epizode i jedina poveznica je upravo on. Na par mjesta ima priča u priči. Raos često počne priču i onda ga nešto navede na drugu priču, što je sasvim razumljivo jer je on ustvari u prvom romanu dijete. Na primjer na prvom danu škole, krene pričati o svojim dogodovštinama u školi, pa se tu ubacuje i priča o Grabovćanima koji idu s njima u školu.

²¹ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str.152.

²² I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 162.

²³ I. Raos, *Smijeh izgubljenih djevojaka*, Matrica hrvatska, Zagreb, 1984.

Malom Raosu nije jasno zašto govore drugačije od njih Govore oni i „košuja“, „nedija“, a mi lijepo i skldno, po božjim zapovijedima (...) Tako isto i „kljen“. Oni vele „kjen“, a pop kaže da nije dobro ni jedno ni drugo, već da se kaže „klen“²⁴.

Kompozicija drugog romana također je linearna. Događaji se nižu kronološki, od prvog do šestog razreda. Opisuju se situacije u sjemeništu, isprekidane pričama s praznika od doma. Kao i u prvom romanu nižu se poglavlja, koja su zasebne cjeline i kojima je poveznica upravo Ivan. Ponegdje Ivan ubacuje i pjesme: „*Moj korak, korak je luđaka,*

Što ljubav od mene čini!

Uskoro ću biti opsjednuta baka

Sa štapom na mjesecini.“²⁵

Svako poglavlje ovoga romana *Smijeh izgubljenih djevojaka* također se može gledati kao zasebna cjelina koju povezuje glavni lik, koji je ujedno i pripovjedač. Naslovi poglavlja uglavnom ukazuju na ono što će se dogoditi. Tako na primjer imamo naslove kao što su : *Jer splitske lude maškare smo mi, Piše ti Ikica ujak, Rasjeklina* i slični.

-PANORAMSKI PREGLED DRUŠTVA I TIPOVA U DRUŠTVU

Pikaro putuje od mjesta do mjesta upoznajući ljude. Kako luta od mjesta do mjesta i upoznaje različite miljee i tipove ljudi, može dati pregled običaja , morala i ideologije jednog društva. ²⁶

Raos u romanu *Vječno nasmijano nebo* ne putuje od mjesta do mjesta, ali se susreće sa različitim slojevima ljudi iz društva u svom mjestu. Često prepričava događaje sa svećenikom i učiteljem, iako smotra da oni nisu puno pametniji i bolji od običnih ljudi. Pa kaže: (...) *Učitelj kaže da na svijetu osim nas ima i žutih, crvenih, smeđih i crnih ljudi. Mislio sam da samo pop*

²⁴ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 113.

²⁵ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 299.

²⁶ M. Brkić, *Mudraci iza maske smijeha*, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010. str. 29.

*i moja baba govore gluposti. A sad, eto, i učitelj! (...) Jedina pametna stvar, što sam do sad od njega čuo jest to, da moramo držati „ruke na klupu“.*²⁷

U drugom romanu Ivan se susreće s raznim likovima s kojima se ne slaže i prvi put nailazi na razlike u slojevima u društvu. Pogotovo se ne slaže sa „starijim perfektom“, osjeća strah i to možemo uočiti odmah na početku: *Čujem, kako i drugi razgovaraju- šaptom.*

Onda kao da je netko nožem prerezao sve riječi, sve šaptove.

To se stariji perfekt vratio. – Rekao sam, da se u spavalištu šuti.

*On ne više, ali taj njegov mir gori je od svake vike. To svi osjećamo. I svima su nam oči na zemlji. Svlačimo se krivi i pokunjeni.*²⁸

Jedinu utjehu pronalazi u don Anđelu: *Pođem k njemu, zapravo poletim, čvrsto ga zagrlim, i poljubim u oba obraza. Dvije godine nosim želju, da ga poljubim u oba obraza. I, eto, poljubio sam ga.*²⁹ Kada don Anđel umire, on utjehu pronalazi u kipu gospe i Isusa s kojima priča.

U *Osmijehu izgubljenih djevojaka* prikazani su životi likova iz najnižeg sloja društva. U ovom romanu ova karakteristika najviše dolazi do izražaja. Neki su likovi uvedeni pravim imenom i prezimenom. Raos upoznaje ljude iz svih slojeva društva koji izravno utječu na njega. Pojavljuje se lik Petra Meštovića koji znatno utječe na Ivana. Prijateljstvo s Petrom izvelo je Ivana iz samoće. Čak mu daje nadimak *Prijatelj s velikim P. Eto, zavolio sam ga. Možda zbog tih suprotnosti, zbog tih skokova iz bijesa u smirenje, iz suze u smijeh, iz molitve u psovku, iz ljubavi u mržnju ili zbog svega toga zajedno, što je u tom miješanju i komešanju djelovalo kao neka beskonačna lakrdija, prepuna praskavih iznenađenja... možda sam ga zavolio i zbog toga što je kao i ja pisac, a možda i zbog toga što je o svemu znao neusporedivo više od mene i to je znanje zaodijevao u čudesno satkane riječi.*³⁰ Još jedan bitan lik koji se pojavljuje u ovom romanu je Talijan povero Gigi. On je bio prodavač raznih odjevnih predmeta, ali je bio siromah i nije imao što za obući. Opisan je kako je uvijek prljav i poderan. *Povero Gigi... U neopranoj košulji, poderanoj jaketi i u cipelama bez potplata. S dva para ženskih svilenih čarapa i s dvije kravate u preprodavačkom džepu. A sam nema ni čarapa ni kravate*³¹

²⁷ I. Raos, Vječno žalosni smijeh, Matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 111.

²⁸ I. Raos, Žalosni gospin vrt, Zora, Zagreb, 1962. str. 18.

²⁹ I. Raos, Vječno žalosni smijeh, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 357.

³⁰ I. Raos, Vječno žalosni smijeh, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 611.

³¹ I. Raos, Vječno žalosni smijeh, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 671.

U ovom dijelu trilogije spominje se i najviše ženskih likova. Ivan je zaljubljive prirode, pa se tako spominju djevojke u koje je Ivan zaljubljen. Također se spominju i prostitutke s kojima je bio prijatelj. Spominju se Ivanka, Vjera, Darinka i Tanja. S druge strane spominju se prostitutke Lucija, Tonka i Franka, s kojima je Ivan bio prijatelj.

-ULOGA FORTUNE U PIKARSKOM ROMANU

U pikarskom romanu fortuna upravlja svim događajima. Pikaro se prepušta fortuni, te se prilagođava trenutnoj situaciji. Cijela pikarska tradicija je puna izjava i žaljenja na Fortunu.³² Lik pikara je snalažljiv. On se prilagođava situacijama. Fortuna određuje sve, a on se samo mora što bolje snaći.

Kod Raosa u prvom romanu ulogu fortune i njegovu snalažljivost možemo vidjeti u nekoliko epizoda. Na primjer, kako natjera baku da ga nosi na krkačama; *Kad bi prešla tridesetak koraka, uspuhala bi se i rekla: -Težak si mi. Sad možeš i sam. -Još malo, do kupine. Kad bi došla do kupine: -Još malo, do smokve. Zatim: -Još malo, do duba! pa: Još malo, do vrata šimatorija. I tu je bio kraj: ona u crkvu, a ja na groblje.*³³ Ili kada je išao po mraku sam da dokaže da ga nije strah i da bi dobio nagradu: *U kući dida bude dočeka me jedanaest dinara, jabuka i vječna slava koja isto toliko vrijedi*³⁴.

U drugom romanu fortuna ima jako važnu ulogu. Ivan je izmišljao svakakve priče kako bi pobjeđivao u svađama. Bio je jako domišljat, te tako preživljavao u sjemeništu. Na primjer kad je došao u kuhinju kod časnih sestara da bi dobio jesti, a on je njih zauzvrat učio latinski i gulio im krumpire: *Ponekad, kad nikog ne bi bilo u blizini, mlada i lijepa sestra kuharica digla bi poklopac s onih malih lončića- umačića- miriščića i dodala mi zalogajčić.*³⁵

U *Osmijehu izgubljenih djevojaka* fortuna nije na Ivanovoj strani. Cijelo vrijeme Ivan pokušava pobjeći od siromaštva, ali u tome ne uspijeva. Imamo nekoliko primjera za to: *Za velikoga odmora Špika razlomi sendvič i pruži mi polovicu. Prokleti pršut zamirisa kao drogerija ili profesor Piasevoli, i rumen proviruje ispod svježeg spužvastog kruha, ispod one*

³² M. Brkić, *Mudraci iza maske smijeha*, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010. str. 29.

³³ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 48.

³⁴ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 136.

³⁵ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 329.

*smeđe korice koja kao da će sama od sebe zarskati. Meni grlo gore-dolje, gode-dolje... O da mi je zaustaviti to proždrljivo grlo u to obilje sline koja u povodnju sa svih strana navire.*³⁶

*A mene stid, ne klečanja, nego da me netko poznat ne vidi, jer usprkos žarkom popodnevnom suncu sve su ulice pune svijeta i Peristil pun, a moj hubertus privlači pažnju sviju. Pogledah prema katedrali, prema osmerokutnom Dioklecijanovu grobu, koji oskvrnuše da bi u nj postavili boga, kojega je on progonio, pogledah na hodnik što ga okružuje i na sarkofage što štite od zlih pogleda.*³⁷

-KAOTIČAN SVIJET PIKARSKOG ROMANA

Svijet pikara nikad nije statičan, te se progresivno razvija i kaotičan je. Događaji se vežu bez uzročno- posljedične veze.

Radnja u romanu *Vječno nas mijano nebo* je progresivna, stalno se nešto događa. Svako poglavlje donosi nove dogodovštine. Pratimo Raosovo odrastanje od njegovih najranijih dana sve do odlaska u samostan pa u Split. Pratimo kako se u romanu njegov život progresivno razvija. Na početku on je dijete koje je radoznalo i zaljubljeno. Uživa u svom djetinjstvu u mjestu u kojem je rođen. Ne želi se zamisliti nigdje drugdje. No kako se priča razvija i razvija se lik. Pratimo njegov odlazak u školu, napuštanje prve ljubavi, završetak škole i na kraju odlazak iz rodnog mjesta. U poglavlju *Šareni kamenčići* dobro je opisan kaotičan svijet pikara. *I tako je svijet velika, velika hrpa šarenih kamenčića (...) Ideš tako, ideš, a ono jedan krasan šareni kamenčić: Viculin. Lijepo ga strpaš u džep, pa opet ideš, a ono drugi još krasniji: Mala Marija. Pa popove ženske, moju mater, babu Katu (...) tako ih malo uhvatiš za vrat i s njima u džep. A oni skaču u tvom džepu i smiju ti se, i ti se njima smiješ. Bože, kakva radost, kakva radost.*³⁸

Radnja romana *žalosni gospin vrt* prati Ivanove dogodovštine u sjemeništu. To je veliki odmak od svijeta na kakav je navikao. Svijet koji nam je dosada opisivao bio je sretan i šaren i opisan kroz oči djeteta. Sada je Ivan odrasliji i jasno vidi razlike među ljudima i svijet više nije tako šaren. Kaotičnost svijeta nije toliko opisana u *Žalosnom gospinom vrtu*, ovaj roman se više bazira na Ivanov doživljaj sjemeništa i ljude koje tamo upoznaje. Jedino na samom početku on

³⁶ I. Raos, *Smijeh izgubljenih djevojaka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1984. str. 76.

³⁷ I. Raos, *Smijeh izgubljenih djevojaka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1984. str. 308.

³⁸ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, Matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 26.

opisuje veliku promjenu okoline u kojoj se sada nalazi naspram one u kojoj je narastao. Čudi se svemu novome i stalno ponavlja riječi *Takvo nešto... Takvo nešto...* I na kraju tog prvog poglavlja osjeća samo tugu: *Čitav se zavlačim ispod pokrivača i plačem, plačem... i sve je mokro od suza, i lice i ruke i jastuk i plahta... I ni na što ne mogu misliti, nego na svoja brda, an onu malu osamljenu kućicu u strani, osutu zlatom predvečerja... Zašto sve to nije samo ružan san, zašto sve to nije...*³⁹ Za razliku od sreće i slobode koju je Ivan osjećao u svome rodnome kraju, u sjemeništu za njega vlada samoća i tišina, veliki kontrast onome na što je navikao do tada.

U romanu *Smijeh izgubljenih djevojaka* sami likovi su kaotični, nikad nisu stacionirani, uvijek su u pokretu. Također njihov unutrašnji svijet, to jest njihove misli su isto tako kaotične. Sve što se događa u ovom romanu je kaotično. Ljudi na koje Ivan nailazi i situacije u kojima se nalazi. Imamo scenu s putovanja s gimnazijom kada su u gostioni, opis te scene dobro nam opisuje kaotični svijet pikarskog romana. – *Cijuče vitka pjevačica i treska defom, treska dojkama, mijesi bokovima, mijesi, mijesi... poludijet ću.*

*To je život, to je zanos, pijanstvo krvi, strasti i slobode. „Minerva“, božica mudrosti i najprljavija noćna prčvarnica s najjeftinijim uličarkama. I dobro je da je takva, jer stoga ovamo ne zalaze profesori, osim jednoga, a taj je kažu, naš čovjek, razuman pijanac i đaćka majka.*⁴⁰

-LIK PIKARA

Pikarski se roman temelji na sukobu između pojedinca i sredine u kojoj pojedinac mora živjeti i opstati.⁴¹ Pikaro je pustolov, lualica, siromah, skitnica, ali samo djelomično. Nije samostalan junak, već ga se uvijek povezuje s okolinom u kojoj se nalazi. Pikarov život izgleda kao beskonačno lutanje bez kraja i konca.⁴² On svojom snalažljivošću lako prolazi kroz život i situacije na koje nailazi. Lukav je, mudar, domišljat. Nailazi na mnoge likove, ali je opet usamljen.

Raos nije pravi lik pikara. Bar ne u prvom romanu. Još je dijete, i karakteristike lika pikara nisu mu srodne. Iako on je lukav, domišljat, snalažljiv, fleksibilan, humorističan, nalazi se u svakakvim zbivanjima. Nije lualica i protuha. Nije usamljen, ima obitelj i prijatelje. Ima uzore koje prati, ponajviše djeda Buju i oca. No ima dijelova kada se nađe u situacijama gdje

³⁹ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 254.

⁴⁰ I. Raos, *Smijeh izgubljenih djevojaka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1984. str. 95.

⁴¹ M. Brkić, *Mudraci iza maske smijeha*, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010. str. 30.

⁴² M. Brkić, *Mudraci iza maske smijeha*, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010. str.31.

se mora sam snalaziti. Na primjer kad je zapalio očevu lulu: - *Još se uvijek dimi? -Dimi se. Kako se ne bi dimila! To joj je zanat. – A kad ju je i kad Petar ostavio...- Kad i kad...- velim ja i sve klimam glavom kao pametan starac. -Baš čudno -Čudno... da šta nego čudno. – Ma baš čudno! Vrag je to u duhanu. Da što nego vrag. -Vrte glavom i odlaze. Bh ih ubio, što su ludi. Ni jedan ne pomisli na mene, nego sve kako je to čudo božje i kako je nekakav vrag u duhanu*⁴³.

U *Žalosnom gospinom vrtu* Ivan više počinje nalikovati na lika pikara. Snalažljiv je, lukav, voli se sukobljavati s drugima u sjemeništu, pogotovo sa starijim perfektom. Zanimljiva je scena kada Ivan tvrdi da se August Šenoa njegov stric da pobijedio u svađi i kako mu se više ne bi rugali:... *Isuse za ovu laž mi oprostite za moju kapu, za moje oči i za moje cajgano odijelo, a onda sam rekao osobito ponosno: -Znadete li vi, da je Šenoa bio rođak moje bake?*⁴⁴ Također, njegovu snalažljivost možemo vidjeti u već prije spomenutoj epizodi sa sestrama u kuhinji. Voli se izvlačiti iz svega čega može. To možemo vidjeti i u poglavlju *Velika bolest*, kada se veseli bolesti jer onda ne mora obavljati obaveze: *Napokon! Dode najljepša stvar u mom životu. Velika bolest. Velika gripa. Hura...*

Zvono.

*Nega ga, neka zvoni! Zvoni za druge. I crkva je za druge, i škola je za druge, i gimnastika je za druge...sve je za druge. Za nas je sloboda, najveća sloboda...*⁴⁵ On ovdje postaje pravi lik pikara jer egzistira, ali nema slobodu i to mu smeta. Također osobina koja ga odjeljuje od klasičnog lika pikara je potreba za osobom u koju ima povjerenja. Već sam spomenula don Anđela. On u njemu nalazi spas od usamljenosti: *Nitko nije tako blizak čovjeku, kao čovjek, dobar čovjek- mogao bih za nj umrijeti.*⁴⁶

Cijelo vrijeme provedeno u sjemeništu Ivan preživljava snalazeći se u teškim situacijama. Na početku romana mu to nije išlo za rukom, ali kad je shvatio da mora preživljavati na taj način, počeo je lagati i smišljati stvari kako bi lakše prolazio kroz to razdoblje.

Njemu je sjemenište u jednu ruku značilo zatvor i zabrane. Njega je privlačio vanjski svijet jer je bio slobodnog duha. Iako su ih u sjemeništu strašili vanjskim svijetom, Ivan je bio previše znatiželjan da bi to propustio. Taka da je često nalazio načine da izađe iz sjemeništa. Na kraju i biva izbačen iz sjemeništa radi žena i zabranjenog filma. U zadnjem poglavlju možemo

⁴³ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 32

⁴⁴ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 299.

⁴⁵ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 353.

⁴⁶ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 153.

primijetiti kako Ivan shvaća da je sam protiv svijeta, dakle pravi pikaro. *Lutam po ghettu s trideset dinara u oznojenim prstima. Sve je nestalo, i Bog, i ljubav, i čovjek... ostao je samo satrven dječak na mrtvoj ulici... čitavam je sobom pričešćujem... A trideset dinara postaje sve vlažnijim i vlažnijim u ruci... čitavam je sobom pričešćujem... Bože, kolike gorčine...*⁴⁷

U romanu *Smijeh izgubljenih djevojaka* Ivan postaje pravi lik pikara. Nalazi se u situaciji da mora pronaći način da se prehrani i završi gimnaziju. Ima osobine pikara koje ima kroz sva tri romana: snalažljivost i domišljatost. Okružen je siromaštvom i neprestano luta. Na početku spoznaje da je sam od kad je izašao iz sjemeništa. Mislio je da će biti slobodniji. Na neki način je, ali shvaća da je cijena slobode siromaštvo.: *Šest dugih godina, šest još dužih spavaonica u kojima stražari Bog, muk, prefekt, crveno svijetlo i strah od povratka k ovcama, šest dugih spavaonica s trideset i više kreveta napunjenih do kože ošišanim dječacima, zgusnulo se u jednu malu, majušnu sobu, u kojoj osim postelje i noćnog ormarića ima tek toliko prostora, da se otvore vrata.*⁴⁸ Zaposlio se u hotelu Ljubljana gdje je kao plaću dobivao smještaj, a hrani se u Pučkoj kuhinji. Za dodatnu zaradu podučava bogatije đake.

-OBITELJ PIKARA

Kaotičan svijet pikara počinje od samog početka njegova života. Pikaro nikad ne potječe iz stabilne obitelji, te rano napušta obitelj. Često je njegovo podrijetlo sumnjivo i nejasno. Mora se naučiti snalaziti sam u okolini koju ne poznaje.

Raosovo podrijetlo se zna i on to detaljno opisuje. Iako mu obitelj nije skroz funkcionalna, nije ni disfunkcionalna. On je jako vezan uz svoju obitelj. Živi u siromaštvu, no nije previše zabrinut zbog toga. Oca mu većinu vremena nema doma jer radi na mlinu. Majka ne voli njegovu baku Katu, majku od oca. Mali Raos štitio je svoju baku koliko je mogao. U trenutku kada majka razbije vrčinu babe Kate i izvrijeđa je Raos kaže: *Meni se osobito sviđalo to što će baba zasjesti s desne Gospodnje, a mater u paklu na ražnju vrijeti i moliti kap vode. Tako će i baba Kata biti jedanput sretna, jedanput čestito osvećena. Ja se privih uza nju i stadoh je tješiti ...*⁴⁹

Njegov djed Bujo, majčin otac, ima gostionicu. Opisan je kao humorističan i veseo lik. Raos provodi mnogo vremena kod dida Buje u gostionici i tamo se susreće sa ljudima. Upoznaje

⁴⁷ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 386.

⁴⁸ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 542.

⁴⁹ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 150.

odnose među ljudima, pjesme i legende. I Raos na svoga djeda kaže: *Volio sam sve u djedovoj kući, a opet nisam nikoga volio osim dida Buje. A tko ga ne bi volio?! On me miluje i ja njega; on me ljubi i ja njega; on mi psuje mater i ja njemu; on za mnom kamenicama i ja za njim! I kad se jedan na drugoga najviše ljutimo, onda se najviše ispod brka smješamo i volimo se više nego ikada.*⁵⁰ Raos kao i svaki pikaro rano napušta obiteljski dom.

Obitelj se u drugom romanu spominje većinom u poglavljima s praznika. Cijela obitelj je ponosna jer se Ivan školuje, a oni i dalje žive kako su živjeli prije. Oskudno i u siromaštvu. No kako su ponosni na Ivana, trude se da on to i primijeti. *Ja ne jedem što i ukućani- to se zna- jer, hoćeš nećeš, ja sam ipak gospodin i svećenički pomladak, pa ne bi ni pristajalo niti bi Bogu bilo ugodno, da jedem soparnu seljačku hranu. Meni skuhaju malo manistre i riže i začine uljem.*⁵¹

Što se tiče obitelji pikara, u romanu *Smijeh izgubljenih djevojaka* spominju se samo u pismima koje mu otac šalje. On mu priopćava kako ga više ne može uzdržavati, no on to ne primi k srcu.

-EDUKACIJA

Pikarski žanr uvijek uključuje edukaciju pikara. Lik pikara rano se uči snalaziti u životu. Uči biti snalažljiv i pametan, ponekad laže i maskira se. Vrlo se rano uči opstati u korumpiranom i kaotičnom svijetu.

U *Vječno nasmijanom nebu* imamo epizodu kada Raos krađe novce od svojih roditelja kako bi kupio pušku. On to čini na vrlo pametan način, malo po malo, a ne sve odjednom. *Što se tiče krađe novca, od toga mi već odavno živimo. Subotom kad otac dođe kući, prva mi je briga, gdje će odložiti brašnavi kaput. Budući da ja spavam na dnu njegovih i materinih nogu, mogu sasvim točno znati kad usnu. Onda ja... zna se. Uzmem dva- tri dvodinara, i Bog te veselio! Više se ne usuđujem.*⁵²

Edukacija je u romanu *Žalosni gospin vrt* jedna od najbitnijih karakteristika. Ivan se morao naučiti snalaziti sam u okolini koji nije dobro poznao. Lik pikara uvijek se prilagođava mjestu na kojem se nalazi i ljudima kojima je okružen. Tako se Ivan u ovom romanu mora

⁵⁰ I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 178.

⁵¹ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 100.

⁵² I. Raos, *Vječno žalosni smijeh*, matica hrvatska, Zagreb, 1965. str. 143.

asimilirati u sjemenište, gdje je život bitno drugačiji od onoga na kakav je navikao. No kao pravi pikar on se snalazio kako zna i umije. Tu mu je u mnogočemu pomogla njegova lukavost i domišljatost. Dobar primjer je to kako je kada su bile duhovne vježbe i vrijeme šutnje Ivan našao način kako da progovori. To je bila ispovijed. *Ali mi se ipak domišljamo, i svaki se domišlja na svoj način, i onda svi opet dođemo na isti način. Ispovijed. Naime, na ispovijed možeš ići i govoriti koliko hoćeš. Onda brže bolje napraviš nekakav greščić, pa trči na ispovijed, pa opet napraviš greščić. I tako po dva tri puta dnevno- inače bi poginuo od šutnje.*⁵³

Što se tiče edukacije u romanu *Smijeh izgubljenih djevojaka*, Ivan je postigao profesorsko zvanje. No u ovom romanu puno je bitnija škola života. Puno puta mu je financijski pokušao pomoći prijatelj Petar, no Ivan, kao pravi pikar, to odbija i pokušava se sam snaći. Osim financijski, Petar ga je poučio mnogočemu što mu je kasnije trebalo u životu; politici, kartanju i odnosu prema ženama.

-TOPOS THETRUM MUNDI- DOŽIVLJAVANJE SVIJETA KAO POZORNICE, A PIKARA KAO GLUMCA NA POZORNICI ŽIVOTA

Pikaru je dana uloga i on je iskorištava. On se maskira kako bi se bolje prilagodio u društvu. Pikaro shvaća cijeli svijet kao pozornicu. Svim likovima u njegovom životu dana je uloga.

Smatram da karakteristika *theatrum mundi* nije previše zastupljena u prvom romanu. Ivan je dijete i, iako je snalažljiv i lukav, još uvijek ne igra društvene uloge i ne nosi maske. Još uvijek je u svom sigurnom svijetu, s ljudima kojima vjeruje. Dok se nalazi u Medovu Dolcu još uvijek ne se ne mora pretjerano snalaziti sam. No ima nekih epizoda u kojima njegovo doživljavanje svijeta kao pozornice ipak dolazi do izražaja. Na primjer u poglavlju u kojem opisuje maškare u selu: „*Mačkare*“ *pođu, a mi za njima kroz čitavo selo. Svugdje pjevaju, zvone i skaču. Košare se pune, a barjaktarova klepka sve veselije klepeće!*

*Čitavo je selo veselo kao da je dernek ili procesija Velikoga Petka. A ja ipak mislim da „did“ nije onako star kakvim se pričinja, jer pred svakom kućom (a u selu je sto i osamdeset dimova): miš na žabu, „did“ na „babu“. To se zna!*⁵⁴

⁵³ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 87.

⁵⁴ I. Raos, *Vječno nasmijano nebo*, Riječ, Vinkovci, 1997. str. 99.

Raosova se pozornica u romanu *Žalosni gospin vrt* seli iz Medovog Doca u sjemenište u Splitu. Velika promjena za maloga Ivana. Sve na što je naviknuo se mijenja. Kako se mijenja pozornica, tako se mijenjaju i glumci na njoj. Više to nisu samo likovi iz njegove obitelji i sela, sada su to nepoznati ljudi u nepoznatom okruženju. Već sam spomenula kako je Ivan opisao odlazak iz svog sela u tuđinu i koliko mu je to bilo teško. A do kraja ovoga romana njegovo okruženje se skroz mijenja jer završava na ulicama Splita kao još uvijek mlad dečko. Na kraju romana nailazi na lik žene, prostitutke i time vidimo da njegovo dječastvo završava: *I nitko ne sluti, da su ovog sivog jesenjeg popodneva kradljivci opustošili Gospin vrt, koji se nikada više neće pomladiti, nikada osmjehnuti u kaplji rose, žalosni vrt.*⁵⁵

Topos u ovome romanu *Smijeh izgubljenih djevojaka* je splitski Geto i riva. Raos je poznao samo jednu stranu Splita koju je i opisivao: *To je dakle onaj čarobni Split koji ja ne poznajem. Split umjetnosti, vlasti i novca, sitosti, sigurnosti i nebrige, grad koji tek kroz maglu nazire ovaj moj grad piljarica, uličarka, kartaša, pijanih subotnjaka, ložača i obalnih radnika, prosjakinja i islužjenih čuvarica javnih zahoda, ovaj truli grad u kojem izgladnjeli mekušci plaze po gnjilim drvenim stepenicama i crvotočnim gredama, guše se i truju zgusnutim zrakom prezasićenim vlagom i reskim vonjem gljivica što se bestidno množe po unutrašnjim stijenama, tom istinskom licu lažno patiniranog naličja stoljetnih pročelja, lijepih samo pjesnicima i dokonim turistima.*⁵⁶

Stalni protagonisti ili glumci na Ivanovoj pozornici Splita su prostitutke, boemi, kartaši.

Također ova karakteristika se dobro vidi u poglavlju o maškarama; *A zapravo nema tko poludjeti, jer svi smo maškare. I suci, i lukavi advokati ujca Ikice, profesori, učitelji, činovnici i trgovci, konobari i krčmari, sluškinje, đaci i vojnici, žandari, financi i policajci, a bogme bit će i poneki pop.*⁵⁷

-NAČIN ČITANJA PIKARSKIH ROMANA- IZAZOV ZA ČITATELJA

Svaki pikarski roman ima dvije razine čitanja. Prva je dakako, razina u kojoj se čitatelj uživljava dok lik pikara prepričava svoje dogodovštine. Druga je razina, ta da vidimo što se zapravo pikaro mislio i što situacija zapravo prikazuje.

⁵⁵ I. Raos, *Žalosni gospin vrt*, Zora, Zagreb, 1962. str. 388.

⁵⁶ I. Raos, *Vječno Žalosni osmijeh*, Zagreb, Matica hrvatska, 1965, str. 703.

⁵⁷ I. Raos, *Smijeh izgubljenih djevojaka*, Zagreb, Matica hrvatska, 1984. str. 207.

U prvom romanu ne nailazimo pretjerano na dvosmislenost. Ivan je dijete i sve prepričava iz dječje perspektive, pa ne moram razmišljati o tome što pripovjedač zapravo misli.

Roman *Žalosni gospin vrt* možemo čitati iz dvostruke perspektive. Kako Ivan odrasta i poprima osobine pikara, tako i njegove riječi i djela postaju dvosmisleni. Ponegdje u ovom romanu nam je teško pratiti što Ivan zapravo misli.

Jedina perspektiva koju imamo u romanu *Smijeh izgubljenih djevojaka*, kao i u prethodna dva, je pripovjedačeva, tako da smo prisiljeni vjerovati svemu što je napisano. Možemo samo preispitivati ono što on pripovijeda.

ZAKLJUČAK

Iako Raos nije tipičan lik pikara na početku, do kraja trilogije on to postaje. Romani sadrže većinu karakteristika pikarskog romana. Pripovjedač je u prvom licu, događaji se redaju kronološki. Raos je aktivni sudionik u svim događajima u djelu. Sva se radnja vrti oko njega. Ima odlike pikara kao što su snalažljivost, lukavost, samouvjerenost. Iako nema sve prave odlike pikara na samom početku dok je dijete, one se razvijaju u druga dva romana. Likovi s kojima se susreće izravno utječu na njega i njegov odgoj. Njegova obitelj nije klasična pikarska obitelj, njegovo podrijetlo se zna i ima oba roditelja, te nije odbačen. Ipak nije to sasvim funkcionalna obitelj. Kao pravi pikarski lik, Ivan vrlo rano napušta obiteljski dom i prepušta se vanjskom svijetu. Prve prepreke nalazi u sjemeništu, gdje prvi puta uviđa razlike između slojeva u društvu. Prvu put doživljava izrugivanje radi siromaštva na koje u svom rodnom mjestu nije nailazio. Tek nakon izbacivanja iz sjemeništa Ivan nailazi na stvarni svijet i mora pronaći način kako preživjeti u njemu. Život ga dovodi u splitski Geto i okružuje najnižim slojevima društva. On shvaća da je cijena slobode siromaštvo. Da bih preživio mora se snalaziti. Možemo zaključiti da u posljednjem dijelu trilogije Ivan poprima sve prave karakteristike pikara. Osamljen je, no snalažljiv i lukav. I kako bi Raos rekao *To se zna!*

LITERATURA

1. Ivan Raos, Vječno žalosni osmijeh, Zagreb, Matica hrvatska, 1965.
2. Ivan Raos, Smijeh izgubljenih djevojaka, Zagreb, Matica hrvatska, 1984.
3. Ivan Raos, Vječno nasmijano nebo, Vinkovci, Riječ, 1997.
4. Ivan Raos, Žalosni gospin vrt, Zagreb, Zora, 1962.
5. Ana Lederer, Ivan Raos, Meandar, 1998.
6. Vlatko Pavletić, Misaono osjećanje mjesta, Zagreb, NZMH, 1995.
7. Mirna Brkić, Mudraci iza maske smijeha, Synopsis, Zagreb- Sarajevo, 2010.
8. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51820> (10.3.2023.)
9. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48210> (10.3.2023.)